

Geveltekens in Haarlem

De allereerste reclameborden van de stad

Tot het begin van de 19de eeuw werden belangrijke locaties zoals winkels, werkplaatsen en brouwerijen met geveltekens aangeduid. Ook Haarlem heeft tal van dit soort unieke historische monumentjes.

NIET IEDEREEN IS HET ERMEE EENS DAT GEVELTEKENS FEL GEKLEURD MOETEN ZIJN...

Zo had brouwerij De Passer ende Valk, hoe toepasselijk, een passer en een valk als gevelstenen. De geveltekens waren puur bedoeld als reclame-uitingen, dus moesten zij om op te vallen sprekende kleuren hebben. Op die manier wisten de mensen al van ver waar ze moesten zijn om hun waar te kopen. Niet iedereen is het ermee eens dat geveltekens, zoals oorspronkelijk bedoeld, ook in het huidige straatbeeld fel gekleurd dienen te zijn. Dat lijkt een overbodige discussie, want de geveltekens zullen binnen enkele jaren vooral door de inwerking van het zonlicht minder fel van kleur worden. Overigens was het in het begin van de 20ste eeuw mode om veel gevelstenen met loog te ontkleuren.

OUDE GLORIE

Onder Napoleon Bonaparte begon men in heel Europa met de registratie van percelen. Later werd er een koppeling tussen woning en huisnummer gemaakt. Zo kreeg een drogisterij in de Glockengasse in Keulen het nummer 4711. Velen weten dat daar een luchtje aan zit. De broer van de keizer, Lodewijk Napoleon, begon als koning van Holland met de registratie van percelen in Haarlem. Door het verdwijnen van hun primaire functie, raakten de gevelstenen in verloop van tijd in onbruik. De Stichting Geveltekens Vereniging Haarlem, onderdeel van de Historische Vereniging Haarlem, zet zich in deze gevelstenen weer in hun oude glorie in het straatbeeld van Haarlem terug te brengen.

Haarlemse gevelheld

MARTIN BUSKER

Als je langs de Haarlemse straten de mooi gekleurde tekens aan de gevels ziet, realiseer je dan dat die er vooral zijn gekomen door de inzet van één man, Martin Busker. Martin spreekt graag van geveltekens in plaats van gevelstenen. Terecht zegt hij dat gevelstenen slechts één uitingsvorm van gevelversiering zijn. Hij ziet de term geveltekens meer als een verzamelnaam voor gevelstenen, naamstenen, kraagstenen, tekststenen, etc. Martin heeft intussen een enorme hoeveelheid informatie over geveltekens verzameld en reist stad en land af om de betekenis en de oorspronkelijke kleurstelling te achterhalen. Hij zoekt in andere steden naar vergelijkbare geveltekens waarover meer bekend is.

GEVELTEKENS & STRAATNAMEN

De Historische Vereniging Haarlem probeert ook te achterhalen waar straatnamen naar zijn vernoemd. Veel werk op dat vlak is al verricht door de vroegere stadsarchivariissen drs. Gerda H. Kurtz en drs. J. J. Temminck, die in het boek *De Straat Waarin We Wonen* de naamgeving van vrijwel alle bestaande straten hebben opgenomen. Een enkele keer, zeker als het om verdwenen steegjes gaat, kun je de informatie daarover ook niet in hun boeken vinden. Dan kan de kennis over de naam en oorsprong van een gevelsteen wel eens helpen om de naam van een straat te achterhalen. Een straat werd vroeger namelijk wel eens aangeduid met de naam van een belangrijk of opvallend pand in die straat. Dat had vrijwel zeker een gevelsteen. Als je de naam van die gevelsteen wist, kon je de afkomst van een straatnaam herleiden.

HISTORISCHE WAARHEID

Wegens het in de loop der eeuwen verdwijnen van gebouwen is een

(teruggevonden) gevelteken niet altijd op de oude plek terug te plaatsen. Het op een andere plek plaatsen van een gevelteken wordt door veel historische-puristen als geschiedvervalsing gezien. Martin Busker, drijvende kracht achter de kleurige Haarlemse geveltekens, vindt echter dat je daarvan niet kunt spreken zolang je de oorsprong en oorspronkelijke plaatsing maar vermeldt. Er zijn geveltekens te vinden die wel degelijk met geschiedvervalsing te maken hebben. Een notoir voorbeeld daarvan is 'De Barrevoeter', een gevelsteen boven de 'wietshop' op de hoek van de Barrevoetestraat en de Gasthuisstraat. Deze gevelsteen stelt een monnik voor, maar de straat is vernoemd naar de 'Barrevoetezusters'. Dat waren zusters Karmelietessen, die zomer en winter blootvoets op sandalen (barrevoets) liepen. Zij bewoonden het klooster in de 'Barrevoetzusterenstege', die nu de Barrevoetestraat heet.

Haarlemse gevelheld

JAN VAN OS

Een bijzondere plaats in dit artikel verdient wijlen J.A.H.M. van Os. Menigeen kende hem als Jan van Os, de eigenaar van Drogisterij Van der Pigge.

Diens vader was al een verwoed verzamelaar geweest van antiek en van oude bouwelementen, waaronder gapers en gevelstenen. Jan van Os had zijn belangstelling voor gevelstenen dus niet van een vreemde. Hij kwam de gevelsteen 'De Hoop' uit de Leidsestraat 67 in Amsterdam op het spoor, en verkreeg die omdat men het zonde vond dat de steen verloren zou gaan. Jan plaatste de gevelsteen aan de gevel van zijn pakhuis aan de Botermarkt 26. Leuk om te weten hoe de steen op zijn huidige plek is gekomen.

Jan deed meer: hij schonk de Stichting Geveltekens Vereniging Haarlem in februari 2009 de gevelsteen 'Het Geloof' onder de voorwaarde dat de stichting ervoor zou zorgen dat de gevelsteen zo dicht mogelijk bij de oorspronkelijke plek zou worden geplaatst. Die bevond zich in de Ridderstraat, waar de steen oorspronkelijk onderdeel was van drie stenen, 'Het Geloof', 'De Hoop' en 'De Liefde', die aan de gevels van drie aansluitende woningen waren geplaatst. De steen 'De Liefde' staat centraal aan de gevel van Ridderstraat 22, op de oorspronkelijke plaats. Links ervan zie je 'Het Geloof' en rechts 'De Hoop', maar niet op de aanpalende gevels, omdat die ongeschikt bleken om de stenen erop te bevestigen.

Overigens was er bij de gift van Jan van Os geen sprake van een eenvoudige overhandiging. Het bleek dat de gevelsteen 'De Hoop' uit de gemeente Dalfsen moest worden gehaald.

Dat kon pas door een ingewikkelde ruil. Mevrouw E. van Os, zuster van Jan van Os, had de Stichting Geveltekens een steen gegeven die Amsterdam wel wilde hebben, terwijl Amsterdam een steen had die Dalfsen graag wilde hebben. Zo kwam een driehoekruil tot stand. Bij de onthulling van de steen aan de Ridderstraat door de burgemeester en twee wethouders was ook restaurateur Olga van der Klooster aanwezig.

WEET JE DE NAAM VAN DE GEVELSTEEN, DAN KUN JE DE AFKOMST VAN EEN STRAATNAAM HERLEIDEN

EIGENTIJD

Gevelstenen van een zeer recente datum vind je onder meer aan de oostoever van het Spaarne. Op de gevel van Korte Spaarne 19 werd in april 2007 een steen geplaatst. Hij toont een combinatie van de wapenschilden van Haarlem en Voorschoten, de plaatsen van herkomst van de vroegere bewoners. Het @-teken symboliseert hun verbondenheid met een knipoog naar de ICT, waarin één van de bewoners werkzaam was.

Een ander voorbeeld is de gevelsteen van wijlen kunstenaar Gerrit van Dijk. De gevelsteen, op de gevel van de Gedempte Voldersgracht 20, stelt Gerrit voor, dansend met de stripfiguur Betty Boop. Die afbeelding symboliseert zijn werk als animatiefilmer.

BLAUWE TRAM

Bijzonder zijn de gevelstenen in de wijk 'De Remise Haarlem'. Deze wijk is gebouwd op het oude terrein van de tram- en busremise van de toenmalige Noord-Zuid-Hollandsche Vervoer Maatschappij (NZHVM), later na een fusie afgekort tot NZH. Je vindt hier straatnamen die herinneren aan de vroegere functie van dit terrein. De straten hebben een staatnaambord gekregen dat is uitgevoerd als gevelsteen met een tekening van een bekende striptekenaar. Zo kun je daar de 'Blauwe Tramstraat' vinden, genoemd naar de blauwe tram die vanuit Haarlem naar Leiden en Zandvoort reed.

Er zijn ook minder voor de hand liggende vernoemingen. Zo is de 'Bolramerstraat' vernoemd naar de bussen die in de volksmond 'bolramers' werden genoemd wegens hun bolvormige voorruit. Dan blijkt zo'n tekening boven de straatnaam toch wel handig.

Tekst: Boudewijn van Os.